

Лапін А.В.

к.пед.н., старший науковий співробітник
лабораторії проблем інклюзивної освіти
Інституту спеціальної педагогіки НАПН
України, м.Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ІНКЛЮЗИВНОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ОСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ

Тематика статті присвячена проблемі організації та сутності роботи педагогічних працівників у інклюзивному дошкільному навчальному закладі. Висвітлено умови та шляхи підвищення якості навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто коло питань стосовно напрямів роботи та соціальних ролей педагогічних працівників. Окреслено варіанти співпраці між фахівцями в галузі медицини, педагогіки, психології, а також з батьками.

Ключові слова: інклюзивна освіта, асистент вихователя, діти з особливими освітніми потребами, індивідуальний план розвитку.

Соціальне замовлення, яке висувається сьогодні державними інституціями та батьками до дошкільної освіти, вимагає від установ створення умов для реалізації психолого-педагогічної підтримки дитини протягом її перебування у дошкільному закладі освіти незалежно від стану її психофізичного розвитку. Тобто завданням освіти є гармонізація відносин між навчанням і розвитком, підтримка сім'ї та найближчого соціального оточення дитини, у тому числі й дитини з особливими освітніми потребами.

Як засвідчує практика, сьогодні інклюзивна освіта найчастіше розглядається, як процес, у ході якого набуває реалізації право дітей з особливими освітніми потребами на отримання освіти у рівних умовах з їх однолітками у загальноосвітніх навчальних закладах. Водночас переважна більшість педагогів, і батьків усвідомлюють, що інклюзивна освіта – це не тільки відкриті двері для дитини з особливими освітніми потребами у загальноосвітній дитячий садок, а й велечезна відповідальність за результат освіти всіх дітей – учасників спільного навчання та виховання. Якість освіти в інклюзивному закладі освіти безпосередньо залежить від того, наскільки пропонувані освітні послуги відповідають освітнім потребам дітей з особливими освітніми потребами.

Першою початковою ланкою у системі освіти мають стати установи ранньої діагностики та корекції для дітей з проблемами психофізичного розвитку від народження до 3 -х років – це одна з важливих організаційних умов у забезпеченні загальнодоступності освіти для всіх дітей з особливими освітніми потребами. Як доводить зарубіжний та вітчизняний досвід, наявність цієї ланки у системі освіти, дозволяє підготувати сім'ю до вибору установи для продовження освітнього маршруту дитини, адекватного її освітнім можливостям, спланувати ресурсне забезпечення для її спеціальної підтримки, через організацію міжвідомчого супроводу. Важливим, на наш погляд, є створення умов для спілкування батьків здорових малюків із дітьми з особливими освітніми потребами та їх батьками у процесі різних групових занять, організованих у таких установах. Адже тоді батьки звичайних дітей починають усвідомлювати, що спільне перебування не є небезпечним для їхніх дітей, що діти з особливими освітніми потребами, як і їхні діти, потребують отримання досвіду спілкування з іншими дітьми.

Наступною ланкою системи інклюзивної освіти необхідно розглядати установи дошкільної освіти, які не повинні мати жорстко регламентовані формалізовані стандарти освітньо-виховної діяльності. Результатом їх освітньо-виховного процесу є

досягнення вихованцями у першу чергу соціальної життєвої компетентності. У сучасній системі дошкільної освіти дітям з особливими освітніми потребами створені відповідні умови для реалізації права на отримання освіти у різних організаційних моделях.

Інноваційний досвід дошкільних освітніх установ з інклюзивною формою освіти доводить, що необхідно враховувати сформованість вищих психічних функцій, особливості емоційно-вольової сфери та поведінкові реакції дитини, стан розвитку мовлення та соціально-побутових навичок тощо. Однак, супровід дитини з особливими освітніми потребами вимагає не тільки додаткових фахівців у освітній установі, а й наявність нових методичних і технологічних розробок для педагогів загальноосвітніх шкіл і дитячих садочків. Повинні бути визначені загальні та особливі для кожної категорії дітей проблеми і розроблені відповідні рекомендації щодо їх вирішення. Наприклад, до загальних проблем відноситься робота з батьками. Одним із варіантів розв'язку цього питання є розроблення колективом закладу змісту договору з батьками дитини із особливими освітніми потребами та батьками звичайних дітей. У таких договорах необхідно прописати участь батьків у процесі виховання та розвитку дитини, надати інформацію про умови спільного навчання та виховання. До загальних проблем також можна віднести і роботу з дитячим колективом.

До специфічних проблем, наприклад щодо дитини з порушеним слухом, можна віднести створення слухомовленнєвого середовища. Вихователі повинні знати особливості слухового сприймання при порушеному слуховому апараті, правила мовленнєвого спілкування з такою дитиною тощо. Таким чином, для успішної реалізації процесу інклюзивної освіти є необхідним методичний супровід, розроблений у тісній співпраці практиків та представників науки.

Аналіз змін які відбуваються у системі освіти показує, що у даний час є небезпека погіршення якості освіти дітей не тільки з особливими освітніми потребами. Як показує практика, перетворення найбільш оптимально і найменш безболісно відбуваються у спеціальних установах. Це пояснюється наявністю певних умов, таких як: наявність професійних кадрів, які вміють здійснювати спеціальний супровід; наявність психологічної готовності до роботи з дітьми різних категорій; організаційні умови, що відповідають освітнім потребам дітей з особливими освітніми потребами.

Розглянемо, чому саме ці умови дозволяють говорити про доцільність починати перетворення саме зі спеціальних установ:

- по-перше – фахівці мають базову вищу дефектологічну освіту. Одже володіння основами корекційної педагогіки та спеціальної психології, основами спеціальних дефектологічних наук (сурдопедагогіка, тифлопедагогіка, олігофренопедагогіка, логопедія) дозволяє їм у рамках курсів підвищення кваліфікації за невеликий період часу освоїти специфіку роботи з дітьми тієї чи іншої категорії;

- по-друге – вихователі, музичні керівники та ін, які мають базову середню спеціальну або вищу педагогічну недефектологічну освіту, працюючи у спеціальній установі, як правило, підвищують свою кваліфікацію в галузі дефектології;

- по-третє – педагогічні кадри спеціальної установи вміють організовувати розвиваюче середовище відповідно до освітніх потреб дошкільнят;

- по-четверте – у фахівців спеціальних установ є навички командної роботи з організації міждисциплінарного супроводу;

- по-п'яте – наявність у фахівців спеціальних установ психологічної готовності до роботи з дітьми різних категорій;

- по-шосте наявність досвіду реалізації загальноосвітніх програм корекційно-компенсуючої спрямованості;

- по-сьоме наявність необхідного ігрового та навчально-методичного оснащення;

- по-восьме зменшена наповнюваність груп.

Наступний крок у реалізації інклюзивної освіти передбачає визначення конкретної ролі кожної технології у досягненні кінцевого результату. Залежно від цього можна виділити наступні технології:

1. Технології, спрямовані на організацію дослідно-експериментальної діяльності у дошкільному навчальному закладі.
2. Технології, спрямовані на організаційні зміни в дошкільних установах.
3. Технології, спрямовані на оцінку ефективності навчально-виховного процесу в установі.
4. Технології реалізації процесів спільного навчання та виховання в дошкільному закладі.

Впровадження технологій інклюзивної освіти передбачає на основі ґрунтовного аналізу існуючих діагностичних методик формування діагностичного пакета з метою оцінки ефективності використання технологій інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами за такими параметрами:

- характеристики сім'ї, ступінь порушення у дитини (слуху, зору, інтелекту, рухових можливостей тощо), анамнестичні дані;
- рівень розвитку сприйняття порушеними аналізаторами;
- рівень розвитку експресивної мови;
- рівень пізнавального розвитку;
- комунікативна компетентність;
- статус у дитячому колективі;
- рівень тривожності;
- рівень емпатії.

Для дітей без порушень психофізичного розвитку, в колектив яких включаються діти особливими освітніми потребами:

- характеристики сім'ї, анамнестичні дані;
- рівень розвитку експресивної мови;
- рівень пізнавального розвитку;
- комунікативна компетентність;
- статус в дитячому колективі;
- рівень тривожності;
- рівень емпатії.

Надалі постає питання розробки програмно-методичного забезпечення стосовно супроводу дітей з особливими освітніми потребами (залежно від нозології) в умовах технологій інклюзивної освіти. Розв'язок якого відбувається через:

- Аналіз розділів програм, що використовуються у дошкільному загальноосвітньому закладі, у тому числі й корекційно-розвивальних (відповідних нозологій).
- Консультації фахівців з аналізу існуючих програм і вибір розділів з програм (відповідно до нозологій). Розробка завдання для співробітників, що реалізують процес освіти, з формулюванням труднощів, фіксуванням шляхів їх вирішення з метою подальшого використання у вдосконаленні та розробці змісту програм їх адаптації та модифікацій (відповідно до нозологій) в умовах спільного навчання і виховання.

Ефективна робота з організації інклюзивної освіти не можлива без окреслення професійних обов'язків основних спеціалістів.

Педагог-вихователь зобов'язаний:

- Планувати і організовувати життєдіяльність дітей, проводити повсякденну роботу по навчанню, вихованню та розвитку вихованців відповідно до освітньо-виховних програм.

- На основі вивчення індивідуальних особливостей дітей, рекомендацій фахівців планувати і проводити з ними корекційно-розвивальну роботу (з групою та індивідуально).

- Організовувати виконання вихованцями режиму дня.
- Організовувати з урахуванням віку дітей роботу з формування культурно - гігієнічних навичок.
- Залучати фахівців для консультування батьків.
- Залучати батьків у діяльність, спрямовану на створення оптимальних умов, що сприяють розвитку їхніх дітей.
- Уводити елементи фізичної та соціальної інтеграції під керівництвом фахівців.
- Забезпечувати своєчасну інформованість батьків про розвиток дітей, планах проведених занять, оздоровчих та інших заходів.
- Організовувати чітке ведення групової документації.

Педагог-логопед зобов'язаний:

- Уточнити логопедичний діагноз дитини у перший місяць перебування.
- Забезпечити дитині заняття з корекції мовленнєвих порушень залежно від діагнозу та віку в підгрупових заняттях та індивідуально.
- Проводити планові обстеження і спостереження дітей, виявляти мовленнєві порушення і забезпечувати корекцію цих порушень (у групі та індивідуально).
- Спільно з психологом виявляти, обстежувати і забезпечувати корекцію для дітей з емоційними, інтелектуальними та фізичними порушеннями в розвитку.
- Спільно з педагогом - вихователем планувати і розробляти розвиваючі та корекційні програми навчально-виховної діяльності.
- Своєчасно інформувати батьків про стан мовлення, динаміку його розвитку і прогнозу.
- Проводити роботу з навчання батьків способам закріплення мовленнєвих навичок.

Педагог-психолог зобов'язаний.

- Проводити роботу, спрямовану на забезпечення психічного здоров'я та розвитку особистості дітей.
- Виявляти умови, що утрудняють розвиток особистості дитини і за допомогою психокорекції та консультування педагогів і батьків сприяти реабілітації дітей.
- Проводити роботу з навчання батьків основам вікової та сімейної психології.

Керівник фізичного виховання зобов'язаний (У разі відсутності в штатному розкладі ставки керівника фізичного виховання його обов'язки виконують вихователі груп).

- Здійснювати проведення занять з фізичного виховання, впроваджувати найбільш ефективні форми, методи, і засоби фізичного виховання дітей.
- Забезпечувати контроль за станом здоров'я і фізичного розвитку вихованців протягом навчального року.
- Організовувати спільно з медичним персоналом обстеження і тестування вихованців.
- Вживати заходів з фізичної реабілітації вихованців, котрі мають відхилення у здоров'ї або слабку фізичну підготовку.

Музичний керівник зобов'язаний

- Здійснювати розвиток музичних здібностей і емоційної сфери, творчої діяльності вихованців.
- Формувати їх естетичний смак, використовуючи різні види і форми організації музичної діяльності.
- Визначати напрями педагогічної та корекційної діяльності з урахуванням індивідуальних і вікових особливостей вихованців, а також їх творчих можливостей.

Медичний персонал зобов'язаний

- Забезпечити всіх вихованців, з урахуванням їх індивідуальних особливостей, комплексом оздоровчих заходів, що здійснюються за рахунок бюджетного фінансування.

- Проводити профілактичні заходи (загальнозміцнюючий масаж, необхідні фізіотерапевтичні процедури, імунопрофілактика, первинна обробка ран і т.д.).

Педагог-дефектолог зобов'язаний

- Супроводжувати освітньо-виховний процес періодичною діагностикою дитини з визначення рівня розвитку мислення, мовлення, самообслуговування, моторної та когнітивної сфери.

- Проводити роботу з дітьми спрямовану на розвиток і виховання комунікативних навичок, посилену соціалізацію та розвиток дитини, використовуючи різноманітні форми організації занять і педагогічні технології.

- Своєчасно інформувати батьків про хід розвитку дитини, динаміку та прогноз і проводити роботу з навчання батьків способам закріплення нових набутих навичок дітей.

Асистент вихователя зобов'язаний

- Формувати довірчі й емоційно насичені відносини з дитиною, на початку роботи стати її помічником, іноді захисником, виразником бажань.

- Стежити за емоційним і фізичним станом дитини.

- Виводити дитину в інше приміщення якщо їй потрібно відпочити.

- Стежити, щоб дитина не була голодна.

- При необхідності допомагати сходити в туалет.

- Координувати загальну діяльність дитини, дозувати навчальне навантаження.

Асистент вихователя допомагає батькам дитини з особливими освітніми потребами:

- налагодити продуктивний діалог із учителем;

- зрозуміти причини поведінки дитини у конфліктних ситуаціях;

- упоратися із тривогою, сумнівами;

- навчитися співвідносити очікуваний успіх навчання з реальними можливостями дитини.

- радіти навіть невеликому успіху.

На зустрічі з батьками педагогічному колективу необхідно обговорити:

- дотримання режимних моментів і правила життя у дитячому садочку, періодичність зустрічей з фахівцями, що супроводжують дитину;

- роз'яснити рекомендації консиліуму щодо індивідуального освітнього маршруту дитини.

- виходи асистента вихователя з дитиною в інше приміщення (де дитина зможе відпочити, заспокоїтися тощо);

- тимчасову заміну видів навчальної діяльності.

Отже вищезгадане може бути використане для оновлення змісту підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, що дасть можливість не лише оптимізувати і поповнити професійні навички педагогів, а і навчить їх працювати в команді, здійснювати моніторинг власної діяльності з метою визначення ефективних методів і прийомів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Література:

1. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук, К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»)

2. Пасторова А.Ю. Психологические и психологические особенности адаптации старших дошкольников с обычным развитием в группах интеграции:

автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата психологических наук / А.Ю. Пасторова – СПб., 2006. 20 с.

3. Програмно-методичний комплект «Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі» Колупаєва А.А., Данілавічюте Е.А., Литовченко С.В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. - 197 с. - (Серія «Інклюзивна освіта»).

4. Таранченко О.М. Діти з особливими потребами в загальноосвітнім просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: Навчально-методичний посібник. - Київ, 2010.-96 с.- (Серія «Інклюзивна освіта»).

5. Samuel L. Odom, Joann Vitztum at al. Preschool inclusion in the United States: a review of research from an ecological systems perspective. // Journal of Research in Special Educational Needs. Vol. 4., 2004. №1. С 6-13.

6. Warming H. Inclusive discourses in early childhood education? (Roskilde University, Danmark).

А.В. Лапин

Организация работы педагогических работников в инклюзивном дошкольном образовательном учреждении

Тематика статьи посвящена проблеме организации и сущности работы педагогических работников в инклюзивном дошкольном образовательном учреждении. Обозначены условия и пути повышения качества учебно-воспитательного процесса детей с особыми образовательными потребностями. Рассмотрен круг вопросов относительно направлений работы и социальных ролей педагогических работников. Определены варианты сотрудничества между специалистами в области медицины, педагогики, психологии, а также с родителями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, ассистент воспитателя, дети с особыми образовательными потребностями, индивидуальный план развития.

Andrii Lapin

Organization Of Work Of Teachers In Inclusive Preschool Educational Institution

The theme of the article is devoted to the problem of organization and the nature of work of teachers in inclusive preschool education. After all, the task of education is to harmonize the relations between learning and development, family support and close social environment of the child, including a child with special educational needs.

Lit conditions and ways to improve the quality of the educational process of children with special educational needs. The first initial link in the system of education should be the establishment of early diagnosis and correction for children with problems in psychophysical development from birth to 3 years is one of the important organizational conditions to ensure the accessibility of education for all children with special educational needs. The next link in the system of inclusive education should consider the establishment of preschool education should not be rigidly formal standards of educational activities.

Considered the range of issues concerning areas of work and social roles of teachers. Innovative experience, preschool educational institutions with inclusive education proves that it is necessary to consider the formation of higher mental functions, peculiarities of emotional-volitional and behavioral reactions of children, as speech development and social skills and the like. However, the support of a child with special educational needs requires not only additional specialists in an educational institution, but also the availability of new methodical and technological developments for teachers of secondary schools and kindergartens.

The intended cooperation between specialists in medicine, pedagogy, psychology, as well as with parents. Thus, for successful implementation of the inclusive education process is a necessary methodological support developed in close cooperation of practitioners and academics. As practice shows, the transformation of the best and least painless are held in special institutions. This is due to the presence of certain conditions such as: availability of professional staff who know how to implement special support;

the presence of psychological readiness to work with children of different categories; organizational conditions that meet the educational needs of children with special educational needs.

Keywords: inclusive education, assistant educator, children with special educational needs, individual development plan.

References:

1. Kolupaieva, A. A., & Savchuk, L. O. (2011). *Dity z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy ta orhanyzhatsyya yikh navchannia* [Children with special educational needs and organization of training]. Kyiv: Vydavnycha hrupa «АТОПОЛ».
2. Pastorova, A. Yu. (2006). *Psihofiziologicheskie i psihologicheskie osobennosti adaptatsii starshikh doshkolnikov s obyichnym razvitiem v gruppah integratsii* [Psychophysiological and psychological features of adaptation of the senior preschool children with a conventional development in the integration of groups]. (PhD dissertation, St. Petersburg)
3. Kolupaieva, A.A., Danylavychyutie, E.A., & Lytovchenko, S.V. (2012). *Profesynne spivrobotnytstvo v inkliuzhyvnomu navchalnomu zakladi* [Professional cooperation in an inclusive school]. Kyiv: Vydavnycha hgrupa «A.S.K.».
4. Taranchenko, O.M. (2010). *Dity z osoblyvymy potrebamy v zahalnoosvithnomu prostori: pochatkova lanka. Putivnyk dlia pedahohiv* [Children with special needs in space: the original link. Guide for teachers]. Kyiv: Vydavnycha hrupa «АТОПОЛ».
5. Samuel L., Odom, & Joann, Vitztum (2004). Preschool inclusion in the United States: a review of research from an ecological systems perspective. // *Journal of Research in Special Educational Needs. Vol. 4., №1.* С 6-13.
6. Warming, H. Inclusive discourses in early childhood education? (Roskilde University, Danmark).

УДК 376-056.26:617.75:376.016:62/64

Легкий О.М.

к.пед.н., ст.н.сп., старший науковий співробітник лабораторії тифлопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, м.Київ.

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАГАЛЬНО ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

У статті розглядаються актуальні питання організації трудового навчання в школах для дітей з порушеннями зору, особливості методики та корекційно-розвивальні принципи організації навчального процесу, створення умов для розвитку пізнавальних процесів, розумових та предметно-практичних дій. Дидактичні можливості трудового навчання покликані створювати умови для розвитку в школярів з порушеннями зору пізнавальних процесів, виховання позитивних якостей особистості, розумових, сенсомоторних і перцептивних дій, отримання знань про трудові процеси, властивості й способи обробки матеріалів, ознайомлення з різними професіями.

Ключові слова: трудове навчання, компенсаторно-корекційна спрямованість, школярі з порушенням зору.

Школа для дітей з порушеннями зору ставить перед собою завдання забезпечити всебічний розвиток учнів. У досягненні цієї мети важливу роль відіграє трудове навчання та виховання. Сліпота та слабозорість спричиняють ряд відхилень у фізичному та психічному розвитку дітей. Це особливо позначається на сприйманні, саморегуляції та самоконтролі рухів, орієнтуванні у просторі. Тому трудове навчання є